

ПОГАСІЙ Ю.М.,

здобувач

(Науково-дослідний інститут
публічного права)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.92>**ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ЯК СКЛАДОВОЇ
ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Актуальність статті полягає в тому, що правоохоронна функція держави знаходить вираження у численних та цілком різних за змістом та порядком проведення заходах. Більшість з них, спрямовано на припинення тих чи інших правопорушень та притягнення винних у їх вчиненні осіб до юридичної відповідальності, адже саме подібні діяння становлять найбільший ризик та максимально шкодять безпеці і правопорядку. Разом із тим, не менш важливим є попередження та профілактика протиправних діянь за що відповідає окрема система запобіжних заходів. Вони дозволяють не просто мінімізувати шкоду, але й в окремих випадках фактично не допустити розвиток та доведення до кінця антисоціального умислу. Подібні заходи мають місце в роботі всіх правоохоронних органів, але в царині діяльності Служби безпеки України відрізняються особливим порядком застосування та обсягами. Мета статті полягає у розкритті сутності та особливості застосування запобіжних заходів як складової процесу реалізації правоохоронної функції Службою безпеки України. З'ясовано, що Служба безпеки України концентрує в межах своєї компетенції, досить широкий набір різноманітних запобіжних заходів, які застосовуються органами і підрозділами, що входять до її структури в рамках реалізації правоохоронної функції держави. Такі заходи мають різний зміст, цілі, порядок, а також нормативні підстави застосування. Наприклад, заходи профілактики правопорушень застосовуються в рамках поточної роботи Служби та передбачають взаємодію із громадськістю з метою виховання громадян у дусі поваги до законів та нетерпимості до порушень безпеки і правопорядку. Зроблено висновок, що заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення застосовуються в контексті притягнення винних до адміністративної відповідальності з метою забезпечення доказів, припинення вчинення вже розпочатих та попередження потенційних правопорушень конкретною особою. В свою чергу, забезпечувальні заходи боротьби з тероризмом та контррозвідувальної діяльності вимагають спеціального порядку застосування та підстав. Перші пов'язано із режимом воєнного стану, в рамках якого вони мають законний характер. Заходи контррозвідувального змісту застосовуються виключно за наявності підстав контррозвідувальної діяльності та в рамках контррозвідувальних справ. Загалом, варто відмітити, що запобіжні заходи Служби безпеки України, як суб'єкта реалізації правоохоронної функції – це одні з найчисленніших операцій, дій та процедур цього органу, адже вони дають можливість відвернути негативні явища, які можуть вплинути на державну безпеку та конституційний лад, а також попередити потенційну шкоду суспільству та кожному окремому індивіду.

Ключові слова: *порядок, застосування, правоохоронна функція держави, запобіжні заходи, Служба безпеки України.*

Pohasii Yu.M. The procedure for applying preventive measures as a component of the law enforcement function of the state by the Security Service of Ukraine

The relevance of the article lies in the fact that the law enforcement function of the state is expressed in numerous and completely different in content and procedure of carrying out measures. Most of them are aimed at stopping certain offenses and bringing those guilty of committing them to legal responsibility, because it is such acts that pose the greatest risk and cause the greatest harm to security and law and order. At the same time, no less important is the prevention and prevention of illegal acts, for which a separate system of preventive measures is responsible. They allow not only to minimize damage, but also in some cases to actually prevent the development and completion of antisocial intent. Similar measures take place in the work of all law enforcement agencies, but in the field of activity of the Security Service of Ukraine they differ in a special procedure for application and scope. The purpose of the article is to reveal the essence and features of the application of preventive measures as a component of the process of implementing the law enforcement function by the Security Service of Ukraine. It was found that the Security Service of Ukraine concentrates within its competence a fairly wide range of various preventive measures that are applied by the bodies and units included in its structure within the framework of the implementation of the law enforcement function of the state. Such measures have different content, goals, procedure, as well as regulatory grounds for application. For example, measures to prevent offenses are applied within the framework of the current work of the Service and involve interaction with the public in order to educate citizens in the spirit of respect for laws and intolerance to violations of security and law and order. It was concluded that measures to ensure the proceedings in cases of administrative offenses are applied in the context of bringing the guilty to administrative responsibility in order to secure evidence, stop the commission of already begun and prevent potential offenses by a specific person. In turn, precautionary measures to combat terrorism and counterintelligence activities require a special procedure for application and grounds. The former are associated with the martial law regime, within which they are legal in nature. Counterintelligence measures are applied exclusively if there are grounds for counterintelligence activities and within the framework of counterintelligence cases. In general, it is worth noting that preventive measures of the Security Service of Ukraine, as a subject of law enforcement, are one of the most numerous operations, actions and procedures of this body, as they make it possible to avert negative phenomena that may affect state security and the constitutional order, as well as to prevent potential harm to society and each individual.

Key words: *procedure, application, law enforcement function of the state, preventive measures, Security Service of Ukraine.*

Актуальність теми. Правоохоронна функція держави знаходить вираження у численних та цілком різних за змістом та порядком проведення заходах. Більшість з них, спрямовано на припинення тих чи інших правопорушень та притягнення винних у їх вчиненні осіб до юридичної відповідальності, адже саме подібні діяння становлять найбільший ризик та максимально шкодять безпеці і правопорядку. Разом із тим, не менш важливим є попередження та профілактика протиправних діянь за що відповідає окрема система запобіжних заходів. Вони дозволяють не просто мінімізувати шкоду, але й в окремих випадках фактично не допустити розвитку та доведення до кінця антисоціального умислу. Подібні заходи мають місце в роботі всіх правоохоронних органів, але в царині діяльності Служби безпеки України відрізняються особливим порядком застосування та обсягами.

Стан дослідження проблеми. Аналізу запобіжних заходів, як самостійної юридичної категорії, так і в контексті реалізації правоохоронної функції держави, приділяли свою увагу: Ю.П. Аленін, О.М. Бандурка, М.Ю. Картузов, В.Т. Маляренко, М.В. Пушкар та інші науковці. Втім, незважаючи на суттєвий науковий доробок, дана проблема не знайшла свого опрацювання саме в контексті роботи Служби безпеки України, як одного із ключових суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави.

Саме тому метою статті є: розкрити сутність та розкрити особливості застосування запобіжних заходів як складової процесу реалізації правоохоронної функції Службою безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Почати науковий аналіз необхідно із встановлення сутності запобіжних заходів основою якої є слова «запобігання», «запобігти», «запобігати» і таке інше. Згідно словникових визначень запобігання або запобігти значить: 1) не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане; 2) догоджати кому-небудь, підлещуватися до когось, домагаючись прихильності, заступництва; 3) шукати, домагатися чийсь прихильності; 4) здобути, дістати, придбати, знайти кого-, що-небудь [1, с.267].

Адміністративно-запобіжні заходи в розумінні О.М. Бандурки належать системі адміністративного примусу і відіграють значну роль у забезпеченні правопорядку та громадської безпеки, мають чітку профілактичну спрямованість, орієнтовані на захист інтересів громадської безпеки, на недопущення вчинення правопорушень. Адміністративно-запобіжні заходи передбачають у встановлених законом випадках застосування обмежень до громадян та організацій і в цьому виявляється їх примусовий характер, хоча правопорушення при цьому відсутні [2, с.36]. М.І. Пелех довів, що запобіжні заходи адміністративного характеру – це різновид заходів адміністративного примусу в діяльності правоохоронних органів, які мають на меті зменшення потенційного ризику вчинення особою порушення громадського порядку, зокрема адміністративного правопорушення. Вказані заходи означені відносно незначним обмеженням прав, свобод і законних інтересів осіб – потенційних правопорушників [3, с.8].

В тлумаченні А.Т. Комзюка та О.О. Небата адміністративно-запобіжні заходи – це комплекс заходів примусового характеру, які застосовуються в правоохоронній діяльності для виявлення, профілактики, попередження правопорушення, забезпечення громадської безпеки і громадського порядку повсякденно та при різних надзвичайних обставинах (стихійних лихах, катастрофах, аваріях, епідеміях, епізоотіях, у випадках проведення масових заходів, виявлення небезпечних предметів тощо). Науковці зауважують, що на відміну від заходів адміністративного стягнення і заходів адміністративного припинення, які є реакцією на протиправні діяння суб'єктів, заходи адміністративного попередження конкретної фактичної підстави застосування не мають, оскільки вони застосовуються для попередження, профілактики правопорушень, а також для забезпечення громадського порядку і громадської безпеки [4, с.73; 5, с. 466].

Таким чином, запобіжні заходи відіграють важливу роль у діяльності органів державної влади різних гілок та сфери діяльності. Однак, практично в усіх наведених контекстах вони представляють дії та операції передчасного характеру, тобто, такі, що застосовуються для відвернення якоїсь іншої події або забезпечення якогось юридично значимого явища, наприклад, прав та свобод. Так, в процесуальній царині заходи запобігання застосовуються для забезпечення збереження доказової бази, її захисту від знищення, а також зупинки потенційного порушення законних інтересів сторін юридичного спору; в адміністративній – примусові заходи направлені на забезпечення виконання суб'єктами владних повноважень своїх завдань та функцій і таке інше. При цьому, в усіх випадках останні прямо встановлюються та визначаються нормативними положеннями. Через це суб'єктам владних повноважень доступні лише ті, які прямо передбачені законодавством та віднесені до їх компетенції.

Отже, запобіжні заходи, як складової механізму реалізації правоохоронної функції держави Службою безпеки України, – це система передбачених законодавством дій, операцій та процедур примусового характеру, які реалізуються СБУ в межах наданої їй зако-

ном компетенції, з метою забезпечення ефективної реалізації покладених завдань, а також попередження та профілактики правопорушень, що складають предмет цільової діяльності Служби.

Заходи забезпечення в роботі СБУ із реалізації правоохоронної функції держави різноманітні та можуть бути об'єднані у групи. Вони регламентовані Законом України «Про Службу безпеки України» та іншими нормативно-правовими засадами діяльності органу. Так, першу групу становлять заходи профілактики правопорушень у сфері державної безпеки. У рамках діяльності Служби безпеки України профілактика, передусім, виражається у активному співробітництві із громадськістю та інформаційно-виховному впливі на населення держави. Однією з основних цілей такої діяльності – не допустити використання громадян України представниками зарубіжних спеціальних служб для порушення конституційного ладу, державної безпеки.

Наступна група запобіжних заходів пов'язана із участю СБУ у вирішенні питань, що стосуються: а) в'їзду в Україну та виїзду за кордон та перебування на її території іноземців та осіб без громадянства; б) прикордонного режиму і митних правил; в) прийняття рішень про заборону в'їзду в Україну іноземцю або особи без громадянства, про скорочення строку тимчасового перебування іноземця та особи без громадянства на території України, про примусове повернення іноземця або особи без громадянства в країну походження або третю країну [6].

Окреме коло запобіжних заходів здійснюваних СБУ в процесі виконання правоохоронної функції концентровано за напрямом боротьби з тероризмом. Згідно до Закон України «Про боротьбу з тероризмом», тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [7].

До компетенції СБУ відноситься прийняття рішення про проведення антитерористичної операції на відповідній території. У районі проведення антитерористичної операції посадові особи органів і підрозділів Служби безпеки України, залучені до операції, мають право: 1) перевіряти у громадян і посадових осіб документи, що посвідчують особу, а в разі відсутності документів – затримувати їх для встановлення особи; 2) здійснювати в районі проведення антитерористичної операції особистий догляд громадян, огляд речей, що при них знаходяться, транспортних засобів та речей, які ними перевозяться; 3) тимчасово обмежувати або забороняти рух транспортних засобів і пішоходів на вулицях та дорогах, не допускати транспортні засоби, у тому числі транспортні засоби дипломатичних представництв і консульських установ, та громадян на окремі ділянки місцевості та об'єкти, виводити громадян з окремих ділянок місцевості та об'єктів, відбуксировувати транспортні засоби тощо [7].

Звернути увагу також варто на запобіжні заходи, які застосовуються Службою безпеки України в рамках контррозвідувальної діяльності. Остання, відповідно до Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» – це спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України. Контррозвідувальні заходи включають в себе великий масив різноманітних дій та операцій, окремі з яких мають попереджувально-профілактичний характер. Зокрема, в аспекті здійснення цієї діяльності працівники органів та підрозділів СБУ мають право: 1) витребувати, збирати і вивчати, за наявності визначених законом підстав, документи та відомості, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, джерела і розміри їх доходів для попередження і припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань на державну безпеку України; 2) перебувати у порядку, погодже-

ному з керівниками органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України, для вжиття контррозвідувальних заходів у межах прикордонної смуги, контрольованого прикордонного району, в пунктах пропуску через державний кордон і територіальному морі України; 3) у невідкладних випадках при здійсненні контррозвідувальних заходів безперешкодно користуватися засобами зв'язку, що належать підприємствам, установам і організаціям, а засобами зв'язку, що належать громадянам, – за їх згодою, з наступним відшкодуванням витрат за їх вимогою [8].

Одними з класичних заходів запобігання, які реалізуються не тільки СБУ, але й іншими суб'єктами владних повноважень, що мають право притягувати фізичних осіб до установленної законодавством міри юридичної відповідальності виступають заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення. Повноваження їх застосування декларовано пунктом 4-1 абзацу 1 статті 25 Закону України «Про Службу безпеки України» [6].

В останню групу запобіжних заходів, які становлять частину механізму реалізації правоохоронної функції Службою безпеки України, входять дії та операції спрямовані на боротьбу із фінансуванням терористичної діяльності. В межах повноважень визначених Законом України «Про Службу безпеки України» та «Про банки і банківську діяльність» СБУ, має право одержувати на письмову вимогу керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України від митних органів, фінансових та інших установ, підприємств, організацій (незалежно від форми власності) інформацію і документи про операції, стан рахунків і руху коштів на них за конкретний проміжок часу (з розшифруванням сум, дати призначення та контрагента платежу), вклади, внутрішньо – та зовнішньоекономічні угоди, а також завірені копії документів, на підставі яких було відкрито рахунок конкретної юридичної або фізичної особи. В тому ж порядку відбувається розкриття банками банківської таємниці, тобто, інформації щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним. Документи та інформація зазначеного характеру повинні подаватись СБУ негайно, а якщо це неможливо – не пізніше як протягом 10 діб [6; 9].

Висновки. Отже, Служба безпеки України концентрує в межах своєї компетенції, досить широкий набір різноманітних запобіжних заходів, які застосовуються органами і підрозділами, що входять до її структури в рамках реалізації правоохоронної функції держави. Такі заходи мають різний зміст, цілі, порядок, а також нормативні підстави застосування. Наприклад, заходи профілактики правопорушень застосовуються в рамках поточної роботи Служби та передбачають взаємодію із громадськістю з метою виховання громадян у дусі поваги до законів та нетерпимості до порушень безпеки і правопорядку. Заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення застосовуються в контексті притягнення винних до адміністративної відповідальності з метою забезпечення доказів, припинення вчинення вже розпочатих та попередження потенційних правопорушень конкретною особою. В свою чергу, забезпечувальні заходи боротьби з тероризмом та контррозвідувальної діяльності вимагають спеціального порядку застосування та підстав. Перші пов'язано із режимом воєнного стану, в рамках якого вони мають законний характер. Заходи контррозвідувального змісту застосовуються виключно за наявності підстав контррозвідувальної діяльності та в рамках контррозвідувальних справ. Загалом, варто відмітити, що запобіжні заходи СБУ, як суб'єкта реалізації правоохоронної функції – це одні з найчисленніших операцій, дій та процедур цього органу, адже вони дають можливість відвернути негативні явища, які можуть вплинути на державну безпеку та конституційний лад, а також попередити потенційну шкоду суспільству та кожному окремому індивіду.

Список використаних джерел:

1. Білодід І.К. Словник української мови: в 11 томах. Том 3, 1972. 267 с.
2. Бандурка О.М. Адміністративна діяльність міліції : [підручник]. Олександр Маркович Бандурка. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 448 с.

3. Пелех М.І. Адміністративно-правові засади здійснення адміністративного примусу органами Національної поліції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 22 с.

4. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації Монографія. Комзюк Анатолій Трохимович. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.

5. Небрат О.О. Деякі аспекти застосування адміністративного примусу при здійсненні охорони громадського порядку. *Форум права*. 2009. № 3. С. 465–470.

6. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 №2229-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №27. Ст.382.

7. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 №638-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №25. Ст.180.

8. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26.12.2002 №374-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №12. Ст.89.

9. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 №2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №5. Ст.30.

